

Analysis of the Impact of the Urmia's Historical Market on Enhancing the Social Resilience of Urmia's Historical Fabric

Parisa Hatamih habashi¹, Fereydoon Naghibi^{2*}, Mozaffar Abbasszadeh³

¹Master of urban planning, Department of Urban Planning, Faculty of architecture, urban & art urmia university, Urmia, Iran

² Assistant Professor, Department of Urban Planning, Faculty of architecture, urban & art urmia university, Urmia, Iran

³ Associate Professor, Department of Architectural Conservation, Faculty of architecture, urban& art urmia university, Urmia, Iran

Received Date: 18 December 2024 Accepted Date: 04 February 2025

Abstract

Background and purpose: The historical market of Urmia has a significant impact on the social resilience of the city. This study aims to analyze the impact of the historical market on the social resilience of Urmia's historical fabric. The study area is Urmia, a city with a long history and a rich cultural heritage. The historical market is one of the most important components of the city's historical fabric. The study aims to identify the factors that affect the social resilience of the historical fabric and to propose strategies to enhance it.

Methods: Descriptive and analytical methods were used in this study. Data were collected through field research, interviews, and document analysis. The data were then analyzed using statistical methods.

Findings and Conclusions: The study found that the historical market has a positive impact on the social resilience of Urmia's historical fabric. The study also found that there are several factors that affect the social resilience of the historical fabric, including the quality of the historical fabric, the level of social capital, and the level of community participation. The study concludes that there are several strategies that can be used to enhance the social resilience of the historical fabric, including improving the quality of the historical fabric, increasing social capital, and increasing community participation.

Key words: historical market of Urmia, social resilience, historical context of Urmia.

* Corresponding Author Email: f.naghibi@urmia.ac.ir

Keywords: Hatami Habashi, P., Naghibi, F. and Abbasszadeh, M. (2025). Analysis of the Impact of the Urmia's Historical Market on Enhancing the Social Resilience of Urmia's Historical Fabric. *Journal of Sustainable Urban & Regional Development Studies (JSURDS)*, 6(2), 321-332.

تحلیل اثرگذاری بازار تاریخی ارومیه در ارتقاء تاب آوری اجتماعی بافت تاریخی شهر ارومیه

پریسا حاتمی حبشی^۱، فریدون نقیبی^{۲*}، مظفر عباس زاده^۳

۱. کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری، گروه شهرسازی، دانشکده معماری، شهرسازی و هنر، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران.

۲. استادیار، گروه شهرسازی، دانشکده معماری، شهرسازی و هنر، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران

۳. دانشیار، گروه مرمت بناهای تاریخی، دانشکده معماری، شهرسازی و هنر، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۲۸

چکیده

زمینه و هدف: پیشینه تاریخی هر شهر که در بافت تاریخی آن منعکس است، علاوه بر آنکه بخشی از سرمایه اجتماعی و فرهنگی آن شهر می باشد گویای هویت آن شهر بوده و توانایی تاثیرگذاری در انسجام اجتماعی آن را دارد. یکی از ابعاد مهم بافت های تاریخی، مجموعه های تجاری و بازار می باشند که محل تلاقی اندیشه های مختلف شهری در زمینه تجارت، روابط اجتماعی و همبستگی اجتماعی است. این تحقیق سعی می کند که به اتکای بررسی میدانی بازار تاریخی شهر ارومیه که قدمتی دیرینه دارد میزان اثرگذاری آن در افزایش همگرایی مردم و تاب آوری اجتماعی بپردازد. در این راستا کاوش میدانی بازار تاریخی ارومیه و همچنین بافت تاریخی ارومیه در ارتباط با تاب آوری اجتماعی و شاخص های کلیدی آن انجام پذیرفت

روش بررسی: برای بررسی موضوع از روش توصیفی و تحلیلی بهره گرفته شد و در بررسی میدانی از دو جامعه آماری مراجعان به بازار تاریخی ارومیه و کسبه ی آن بازار استفاده شد که در آن شاخص های مورد مطالعه از جمله حس تعلق مکانی، مشارکت اجتماعی، آگاهی اجتماعی، ایمنی مورد پرسش قرار گرفت که نتایج آن در نرم افزار آماری SPSS مورد تحلیل قرار گرفت.

یافته ها و نتیجه گیری: در نهایت نتایج کاوش ها و بررسی های میدانی نشان داد که از شاخص های مذکور، صرفاً شاخص های حس تعلق مکانی و مسئولیت اجتماعی دارای ارزش بالاتر در ارتقاء تاب آوری اجتماعی بافت تاریخی گردیده لیکن سایر شاخص ها نتایج مطلوبی را بدست نمی دهد. در نهایت در مجموع و به اتکاء کاوش ها و بررسی های میدانی مشخص گردید بازار تاریخی ارومیه نمی تواند در وضعیت کنونی باعث ارتقاء تاب آوری اجتماعی بافت تاریخی ارومیه گردد لذا بررسی ها نشان داد علاوه بر آن که عمده ی شاخص های تاب آوری اجتماعی بازار تاریخی ارومیه در وضعیت مطلوبی قرار ندارند، عملکرد بازار تاریخی در وسعت شهری ارومیه بوده و همچنین بیش از نیمی از ساکنان بافت تاریخی به بازار تاریخی ارومیه مراجعه نمی کنند.

کلید واژه ها: بازار تاریخی ارومیه، تاب آوری اجتماعی، بافت تاریخی ارومیه.

* نویسنده مسئول: f.naghibi@urmia.ac.ir

ارجاع به این مقاله: حاتمی حبشی، پریسا، نقیبی، فریدون و عباس زاده، مظفر. (۱۴۰۴). تحلیل اثر گذاری بازار تاریخی ارومیه در ارتقاء تاب آوری اجتماعی بافت تاریخی شهر ارومیه. فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه ای، ۶(۲)، ۳۳۲-۳۲۱.

مقدمه و بیان مسأله

جامعه تاب آور جامعه ای ست که قادر است به تغییرات و تنش های جامعه ی خویش در جهت مثبت پاسخگو باشد؛ تاب آوری اجتماعی میزان ظرفیت یک جامعه برای مقابله و انطباق با تغییرات و اختلالات است که شامل توانایی جوامع برای سازماندهی کاهش تنش و افزایش ظرفیت خود برای یادگیری و انطباق است. در حالت کلی می توان چنین استنباط کرد که تاب آوری اجتماعی یک شهر پایه و زیربنای تحقق تاب آوری در سایر ابعاد آن شهر نیز هست (محمدی و همکاران، ۱۳۹۶) و از طرفی بر کیفیت محیطی و زندگی شهروندان تاثیر بسزایی دارد. (صالحی و همکاران، ۱۳۹۷) بافت تاریخی شهرها به عنوان یکی از مهم ترین المان های شهری با سابقه قدیمی که هویت شهری را بیان می کند، به دلیل مرکزیت جغرافیایی و ثقل اقتصادی، سهولت دسترسی و ویژگی های تاریخی- فرهنگی دارای پتانسیل بالقوه بالایی می باشند. (خلیلی و همکاران، ۱۳۹۹) و می توانند در انسجام اجتماعی افراد تاثیر گذار باشند، یکی از ابعاد مهم بافت های تاریخی مجموعه های تجاری و بازارها هستند که محل تلاقی افکار گوناگون شهری برای تجارت و روابط و همبستگی های اجتماعی اند؛ در شهرهای ایران، سایر عناصر شهری عموماً ارتباط تنگاتنگ و منسجمی با بازار دارند و همواره در هماهنگی با آن ساماندهی شده اند و نقش اصلی آن در عرصه اقتصادی در کنار سایر نقش های اجتماعی و فرهنگی مورد تأکید قرار گرفته است (عین اللهی، ۱۳۸۹).

بازارهای سنتی نمونه ای بارز از معدود گونه های معماری و شهرسازی هستند که به عنوان هسته و قلب شهر واحد جغرافیایی و اجتماعی تکامل یافته ای درون سیستم شهر اسلامی می باشند و در مسیر تکامل تاریخی خود بر حسب شیوه های معادلات اقتصادی و اجتماعی بر پویایی فضایی اقتصادی و اجتماعی خود تداوم بخشیده و سیمای درونی و بیرونی خود را به تناسب نیازهای خود در هر مقطع زمانی دگرگونی ساخته است در واقع می توان بازار را سمبل و نمادی از همبستگی همفکری و هم آوایی جمعی به حساب آورد (عباس زاده، ۱۴۰۱)

بازار تاریخی ارومیه مجموعه ای است متشکل از راسته ها، سراها حجره ها، غرفه ها، انبارها و.... در کنار عناصری چون مسجد، حمام و غیره که پیوندی میان عملکردهای اقتصادی، باورهای فرهنگی، ارزش های اجتماعی و تدابیر اقلیمی و محیطی را در کالبدی وحدت بخش با هندسه ای قوی در میان عناصر ریز و درشت خود با فضاهایی پویا و متنوع و تجلی معماری پایدار ایجاد کرده است (بهرامی، ۱۳۹۹) در همین راستا با توجه به این امر که بازار تاریخی ارومیه در مرکز این شهر واقع است و محل تلاقی مشارکت اجتماعی، آگاهی اجتماعی، تعاملات اجتماعی و... می باشد یکی از المان های مهم بافت تاریخی این شهر نیز است زیرا علاوه بر قدمت طولانی وسعت قابل توجهی از بافت تاریخی را نیز داراست به همین سبب هدف اصلی این پژوهش بررسی میزان تاثیر گذاری تاب آور اجتماعی بازار تاریخی ارومیه در بافت تاریخی ارومیه می باشد که مرکز ثقل داد و ستد و خرید و فروش شهرستان ارومیه از دیرینه تا کنون بوده است. همچنین در این پژوهش سعی بر آن است نقش مهم بازار تاریخی ارومیه از منظر شاخص های تاب آوری اجتماعی در ارتقاء تاب آوری اجتماعی تحلیل گردد تا میزان اثر گذاری آن در ارتقا تاب آوری اجتماعی بافت تاریخی شناسایی گردد بنابراین این پژوهش سعی بر آن دارد که به این پرسش مهم پاسخ دهد که آیا بازار تاریخی ارومیه در ارتقاء تاب آوری اجتماعی بافت تاریخی شهر ارومیه مؤثر است؟.

مبانی نظری

بافت تاریخی به بافت های شهری متعلق به دوره های مختلف پیش از معاصر اطلاق می شود که بر اساس الگوهای اصیل و ریشه دار معماری و شهرسازی ایرانی شکل گرفته اند. بافت های تاریخی به دلیل اینکه محصول تعامل عوامل مختلف بوده و به شدت بیانگر ویژگی های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و معیشتی زمان و مکان خود هستند، از ارزش و اهمیت ویژه ای برخوردارند. (بیگ زاده،

(۱۳۹۲) به همین سبب توجه به میزان تاب آوری آن یک امر ضروری ست. تاب آوری مفهوم جدیدی است که بیشتر در برابر مسائل ناشناخته و عدم قطعیت ها استفاده می شود (امانپور و هاشمی قندعلی، ۱۴۰۱).

واژه تاب آوری در فرهنگ وبستر به مفهوم توانایی بازگشت به فرم و شکل قبلی در طی تغییرات وارده معنی شده است (بهزاد فر و همکاران، ۱۳۹۶) پیدا کردن راهی برای مقاوم کردن جوامع و افراد برای مقابله با بالایی طبیعی، ضرورت تعریف و ارزیابی تاب آوری در حوزه سوانح طبیعی را دوچندان کرده است. (بسطامی نیا و همکاران، ۱۴۰۰)

تاب آوری نه تنها بر راه حل های کالبدی نظیر زیر ساخت ها و ساختمان ها بلکه با نگاهی وسیع بر قابلیت سازی در سیستم های اجتماعی، اقتصادی و سازمانی شهر تاکید فراوان دارد. (محمدپورلیما، بندرآباد، ماجدی، ۱۳۹۹). تاب آوری اجتماعی می تواند یک جامعه بحران زده را از حالت "ناهماهنگی اجتماعی" به حالت تعادل اجتماعی برساند و آن را در یک تعادل جدید قرار دهد و کارکردهای جامعه را در یک تعادل جدید ادامه دهد. (سام آرام، ۱۳۹۵) تاب آوری اجتماعی قدرت خانواده و جامعه برای بازیابی و بهبودی از یک فاجعه و توانایی آن ها برای سازماندهی به منظور حفظ عملکردهای اساسی زندگی است. این ایده همچنین به معنای توانایی انعطاف پذیری و ایجاد ظرفیت برای مقابله با بحران های آینده است. (Beckman, 2006) تاب آوری اجتماعی دربردارنده ی شرایطی است که تحت آن افراد و گروه های اجتماعی با تغییرات محیطی سازگار می شوند. به طور کلی ظرفیت اجتماعی تاب آوری توانایی جامعه برای بازگشت به تعادل با پاسخ مثبت به بلایا است (Keck&Sakdapolrak, 2013). تاب آوری اجتماعی شامل مراحل متنوعی است و به صورت قابل توجه ای باعث مقاومت و استحکام جامعه می گردد. (Maguire&Hagan, 2007) در ادامه ویژگی های و شاخص های مورد ارزیابی تاب آوری اجتماعی از جمله حس تعلق مکانی که بیان گر تعلق خاطر یک فرد به مکان است ، مشارکت اجتماعی یکی از شاخص های مهم اجتماعی یک جامعه ، تعاملات اجتماعی ، مسئولیت اجتماعی، وابستگی اجتماعی، آگاهی اجتماعی، ایمنی، ایمنی و بهداشت مطابق جدول ۱ مورد بررسی قرار می گیرد. لذا جهت انجام موضوع تحقیق شاخص های جدول ۱ در نمونه موردی بررسی و آزمون شده است.

جدول (۱) شاخص های تاب آوری اجتماعی تحقیق

نام متغیر	تعریف مفهومی
حس تعلق مکانی	پیوندی احساسی و خوشایند بین افراد و مکانی خاص که مهم ترین ویژگی این احساس این است که افراد تمایل به مکان و حفظ فیزیکی آن را در خود درک می کنند (بهزاد پور، ۱۳۹۷).
مشارکت اجتماعی	مشارکت، بخش جوهری و اساسی رشد انسان است. آن، توسعه خود اعتمادی، ابتکار، سربلندی، فعالیت، مسئولیت پذیری و تعاون اجتماعی است. (سفیری ، تمیزی، ۱۳۹۰)
تعاملات اجتماعی	افراد بر اساس منافع خود، ارتباطات اجتماعی را شکل داده و بر اساس توقعات، هنجارها و نقش های معین خود، به آن می- پردازند. بنابراین نحوه حضور فرد در مکان به همراه سایرین، عاملی قوی در تصمیم فرد برای ماندن در آن است. در این راستا حتی ممکن است افراد در جست و جوی مکان هایی که در آن، افرادی با خصوصیات مشابه آن ها به لحاظ طبقه، قوم، مذهب، گروه اقتصادی، الگوی زندگی، تحصیلات، درآمد، نحوه تربیت کودکان و نژاد مشابه حضور دارند، بشناسند. اما با آنکه همگن بودن افراد، مشوق ملاقات و افزایش تعامل با مکان های فیزیک و اجتماعی و در نتیجه ارتقای دلبستگی به آن مکان است، در عین حال مکان های اجتماعی خیر همگن نیز فرصتی است تا افراد باهم بودن و تعاملات اجتماعی غنی و آزاد را تجربه کنند (1986, Marcus & Sarkissian)
مسئولیت اجتماعی	مسئولیت پذیری یک تعهد و اجبار درونی از طرف فرد برای انجام مطلوب کلیه فعالیت هایی می باشد که بر عهده وی گذاشته می شود. مسئولیت پذیری متشکل از دو بعد احساسی و رفتاری است. بعد احساسی تعهد، احساس مسئولیت در برابر محله و بعد رفتاری، بیانگر این احساس مسئولیت در وظایف و رفتارهای فرد است (مبارکی و صلاحی، ۱۳۹۱).

وابستگی اجتماعی	انسان موجود اجتماعی است ما دوست داریم دیگران ما را تایید کنند و انسان در همین تایید دیگران احساس امنیت و حمایت را بدست می آورد به چنین شرایطی وابستگی انسان به محیط اطراف خود می گویند وابستگی انواع مختلفی از جمله عاطفی، خانوادگی، مالی، ... و اجتماعی،
آگاهی اجتماعی	آگاهی اجتماعی مجموعه ای از افکار، عقاید و حساسیت نسبت به زندگی و توجه به هر آنچه که در وسیع ترین معنا به امور عمومی اعم از سیاسی و یا اجتماعی مربوط می شود (کاکاوند و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۳).
ایمنی	تأمین ایمنی مهم ترین نیاز برای درک، شناخت و استفاده از مواهب محیط است. این نیاز از عدم احساس خطر شروع می شود. بر این اساس آبراهام مازلو نیازهای انسانی را به دو گروه نیازهای اساسی یا اولیه و نیازهای برتر دسته بندی و در سلسله مراتبی آن ها را از قوی ترین تا ضعیف ترین ردیف می کند. در پایین ترین سطح (سطح بنیادین) از نیازهای انسانی که قوی ترین آن ها نیز محسوب می شود نیازهای جسمانی و به دنبال آن نیاز به ایمنی و امنیت قرار دارد. (زیاری و همکاران، ۱۳۹۳)
امنیت	احساس امنیت به معنای نبود ترس از اینکه ارزش های انسانی مورد حمله قرار گیرد یا به مخاطره نیفتد و به فقدان هراس و بیم نسبت به حقوق و آزادی های مشروع، اطمینان و آرامش خاطر، ایمنی، آرامش قلب و خاطر جمع بودن است (پاری و هزارجریبی، ۱۳۹۲)
بهداشت	بهداشت محیط عبارت است از کنترل همه عواملی که اثر سویی بر پایدار ماندن سلامت انسان می گذارند؛ بیماری های مختلفی که از طریق آب، هوا، مواد غذایی و بسیاری از عوامل محیطی دیگر سلامت انسان را تهدید می کنند. بهداشت محیط همچنین در برگزیده مطالعه فاکتورهای محیطی مضر برای سلامت انسان و شناخت و پیشگیری و رفع اثرهای ناشی از این عوامل است (اداره بهداشت و درمان - دانشگاه علم و صنعت ایران، ۱۳۹۹)

پیشینه پژوهش

دلاکه و همکاران، ۱۳۹۶، در مقاله ای تحت عنوان سنجش میزان تاب آوری اجتماعی در مناطق شهری اصفهان به این نتیجه رسیدند که تاب آوری اجتماعی منطقه ۹ اصفهان به دلیل تعداد مطلوب مراکز مذهبی- تاریخی مراکز بهداشتی درمانی رضایت از دسترسی به حمل و نقل عمومی خدمات اینترنتی و امنیت خیلی بالا است و به عنوان بهترین منطقه تاب آور اجتماعی محسوب میشود و پس از آن مناطق ۱ و ۵ در رتبه های بعدی قرار گرفته اند. مناطق ۲ و ۳ به دلیل بیکاری، جرائم و رفتار اجتماعی نامناسب، به عنوان ضعیف ترین منطقه، سایر مناطق دارای تاب آوری اجتماعی ضعیفی می باشند

پیران و همکاران، ۱۳۹۶، در مقاله ای تحت عنوان بررسی نقش تاب آوری اجتماعی در موفقیت فرآیند بازسازی مطالعه موردی: جوامع روستایی درب آستانه و بابا پشمان پس از زلزله سال ۱۳۸۵ سیلاخور، استان لرستان به این نتیجه رسیده اند که در بخش ارزیابی میزان تاب آوری اجتماعی دو روستا تاب آوری اجتماعی هر دو در مجموع زیاد و عدد نهایی تاب آوریشان نزدیک به هم ارزیابی گردیده است.

دوغل و همکاران، ۲۰۱۶ در پژوهشی با عنوان چگونه بازماندگان زلزله سال ۲۰۱۱ در وان ترکیه تاب آوری اجتماعی را درک کرده اند؟ با روش تحقیق کیفی نشان دادند که تاب آوری به عنوان ارائه توزیع منصفانه خدمات به موقع و حکمروایی خوب و منابع مالی به آمادگی و همبستگی اجتماعی کمک فراوانی میکند

روستا و همکاران، ۱۳۹۷ در پژوهشی تحت عنوان ارزیابی میزان تاب آوری اجتماعی شهری موردشناسی، شهر زاهدان با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و بررسی های میدانی به این نتیجه دست یافتند که پایین بودن شاخص های فضای ذهنی در مناطق پنج گانه شهر زاهدان (بخصوص مناطق دو و چهار که عمدتاً مهاجر نشین و حاشیه نشین هستند.) باعث آسیب پذیری و عدم تاب آوری اجتماعی این مناطق گردیده است.

حاتمی نژاد و همکاران، ۱۳۹۹ در مقاله ای تحت عنوان سنجش میزان تاب آوری اجتماعی منطقه نه کلان شهر تهران از طریق روش علمی-کاربردی و رویکرد توصیفی- تحلیلی سعی بر شناسایی نشانگرها و مؤلفه های تبیین کننده تاب آوری اجتماعی در منطقه ۹ شهر تهران را داشتند که نهایتاً به این نتیجه رسیدند که محله های منطقه ۹ کلان شهر تهران از نظر تاب آوری اجتماعی در وضعیت

نامطلوبی قرار دارند و علی رغم اینکه بین میزان تاب آوری اجتماعی محله های ۷ گانه منطقه ۹ کلان شهر تهران تفاوت هایی وجود دارد ولی این تفاوت ها از نظر آماری معنی دار نیستند.

در این پژوهش سعی بر آن است که پس از بررسی های میدانی از طریق شاخص های مهم تاب آوری اجتماعی، میزان تاب آوری اجتماعی بازار تاریخی ارومیه مورد بررسی قرار گیرد تا بر اساس آن بتوان به میزان اثر گذاری آن در ارتقاء تاب آوری اجتماعی بافت تاریخی ارومیه دست یافت زیرا بازار تاریخی بخش عمده ای از بافت تاریخی ارومیه را شامل می شود و این موضوع براساس بررسی های بعمل آمده تاکنون موضوع پژوهش دیگری نبوده است.

روش شناسی

پس از انتخاب شاخص های تاب آوری اجتماعی مطابق با جدول شماره (۱) و با توجه به این امر که ما در بازار تاریخی ارومیه با دو نوع جامعه آماری متفاوت مراجعان به این بازار و کسبه ی مشغول به کار در آن مواجه هستیم دو نوع پرسشنامه با مضموم شاخص های مرتبط با جدول (۱) ایجاد گردید. تا میزان تاب آوری اجتماعی بازار تاریخی ارومیه از دیدگاه این دو جامعه بررسی گردد .. نمودار کلی پژوهش حاضر به شرح زیر است (نمودار ۱)

نمودار (۱) نمودار کلی پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ موضوعی و هدف از نوع تحقیقات کاربردی است و از لحاظ تحلیل، در چارچوب توصیفی-تحلیلی قرار می گیرد از آن جایی که تحقیق حاضر مستلزم برداشت میدانی و همچنین تعیین معیار و شاخص های مرتبط با موضوع تحقیق می باشد پس از انتخاب شاخص های تاب آوری اجتماعی مطابق با جدول شماره (۱) و با توجه به جامعه های آماری هدف (در پژوهش حاضر دو جامعه آماری متفاوت داریم) پژوهش روی آن ها انجام شد، اولین جامعه آماری تعداد کسبه ی ساکن در بازار تاریخی ارومیه و دومین جامعه آماری مراجعین به بازار تاریخی ارومیه می باشد جامعه آماری کسبه ی بازار تاریخی ارومیه با توجه به تعداد دکان های واقع در بازار که ۱۵۷۶ باب است ۱۵۷۶ نفر می باشد، اما جامعه آماری مراجعین بازار تاریخی ارومیه یک جامعه مجهول و نامحدود

است که با استفاده از روش ذیل اقدام به مشخص کردن تعداد حدودی جامعه آماری بازار تاریخی ارومیه شده است. ابتدا با در نظر گرفتن ساعات کاری بازار تاریخی ارومیه از ۹ صبح تا ۸ شب در سه روز مختلف هفته در سه ساعت کاری متفاوت به بازار تاریخی مراجعه شده است و در یک ساعت تعداد مراجعین از ورودی های مختلف به بازار تاریخی ارومیه را به این صورت که زمان سرشماری یک دقیقه در هر ورودی است و مجموع تعداد افراد ورودی در یک دقیقه کل ورودی ها در یک ساعت که نتایج آن به شرح جدول (۲) ذیل است:

جدول (۲) سرشماری ورودی های بازار تاریخی ارومیه (مآخذ، نگارندگان)

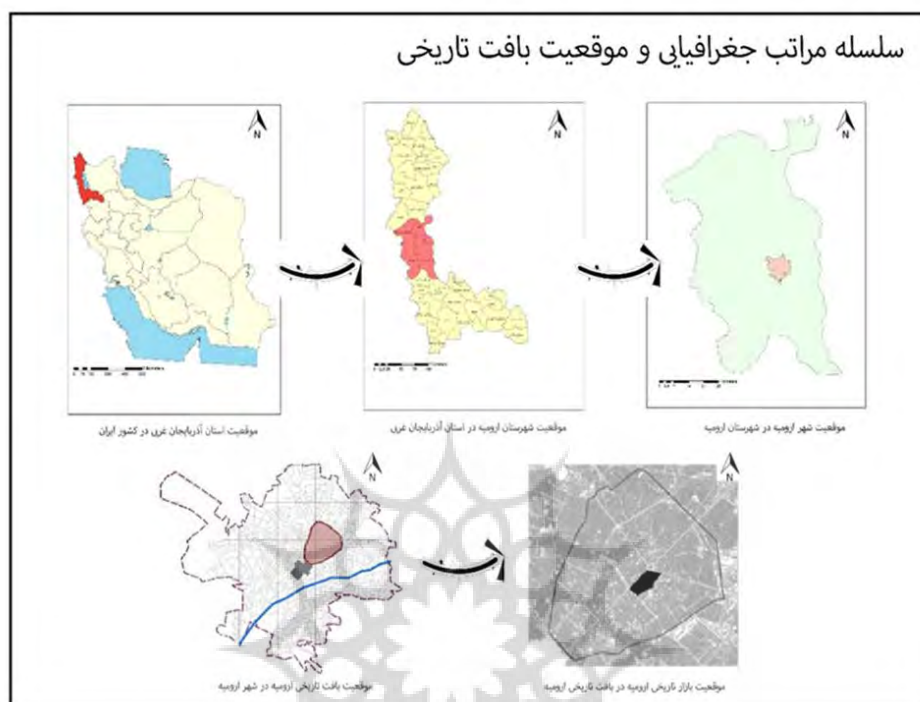
روز هفته/تاریخ	ساعت شروع سرشماری	ساعت اتمام سرشماری	تعداد زنان	تعداد مردان	مجموع
شنبه ۱۴۰۰/۰۸/۰۱	۱۲:۳۰	۱۴:۳۰	۷۸	۱۷۳	۲۵۱
دوشنبه ۱۴۰۰/۰۸/۰۳	۱۰:۳۰	۱۱:۳۰	۷۱	۱۳۶	۲۰۷
چهارشنبه ۱۴۰۰/۰۸/۰۵	۱۶:۳۰	۱۷:۳۰	۱۱۲	۱۵۸	۲۷۰

حال با توجه به نتایج به دست آمده و بررسی های میدانی میانگین مراجعین بازار تاریخی ارومیه در یک ساعت، ۲۴۳ نفر محاسبه گردید که باتوجه به فعالیت بیش از ۱۱ ساعته آن بازار تاریخی، جامعه آماری ۲۷۶۳ نفر بدست می آید. از طرف دیگر با روش تعیین حجم نمونه کوکران، دو جامعه ی آماری مراجعان بازار تاریخی ارومیه با نمونه آماری ۳۳۶ نفر و کسبه ی بازار تاریخی ارومیه با نمونه آماری ۳۰۹ نفر به دست آمد. برای جمع آوری و تجزیه و تحلیل داده ها از روش های پیمایشی و تحلیلی استفاده شد. داده ها و اطلاعات توصیفی از طریق پرسشنامه، مصاحبه جمع آوری شد. لذا مجموع دو پرسشنامه شامل ۷۴ گویه می باشد که در پرسشنامه مراجعان بازار تاریخی ارومیه، ۷ گویه به اطلاعات مصاحبه شونده، ۲۹ گویه به تاب آوری اجتماعی اختصاص داده شد و در پرسشنامه کسبه ی بازار تاریخی ارومیه ۶ گویه برای به اطلاعات مصاحبه شونده، ۳۲ گویه به تاب آوری اجتماعی اختصاص داده شد. برای سنجش روایی پرسشنامه ها، از روش اعتبار محتوایی استفاده و میزان پایایی پرسشنامه ها در نرم افزار SPSS به کمک آزمون آلفای کرونباخ بررسی شد. از آنجا که ضریب آلفای محاسبه شده برای هر دو پرسشنامه تاب آوری اجتماعی ۰/۹ می باشد بنابر این پرسش های مطرح شده در هر دو پرسشنامه پایایی لازم را دارد. سپس بعد از جمع آوری اطلاعات به منظور تجزیه و تحلیل داده ها از نرم افزار آماری SPSS استفاده شده است.

معرفی محدوده مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه در استان آذربایجان غربی و در شهر ارومیه واقع است مساحت این شهر برابر است با ۱۰۵۴۸ کیلومتر مربع و جمعیت آن طبق آخرین سرشماری در سال ۱۳۹۵، ۷۳۶ هزار و ۲۲۴ نفر می باشد. بازار تاریخی ارومیه واقع در بافت تاریخی شهر ارومیه است که همان هسته اولیه ی شکل گیری شهر ارومیه را تشکیل می دهد. مساحت محدوده بافت تاریخی شهر برابر با ۳۰۷ هکتار می باشد. این محدوده واقع در منطقه چهار می باشد و ۳۰ درصد از مساحت منطقه ۴ را تشکیل می دهد. مرزهای بافت تاریخی مصوب شهر ارومیه برابر است با خیابان های حافظ، کاشانی، دانش، پزشکیان، وحدت و مجاهد. بازار تاریخی شهر ارومیه واقع در بافت تاریخی شهر ارومیه است که قدمت آن به دوره های تاریخی سلجوقی، صفویه، افشاریه، زندیه و قاجاریه می رسد. و در حال حاضر در مرکز شهر قرار گرفته و پلان کلی آن به شکل مستطیل ناقص و محصور در بین خیابان های امام، بعثت (عسگر آبادی)، اقبال لاهوری (اقبال) و شهید منتظری (مهاباد) می باشد. این بازار حدوداً دارای ۶۰ هزار متر مربع مساحت بوده است و وضع موجود

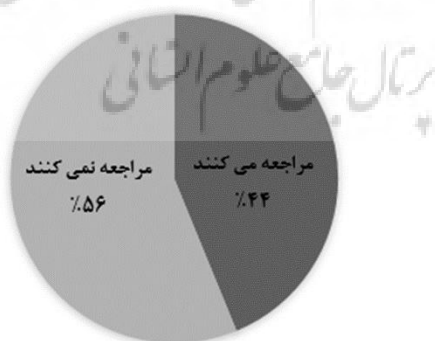
آن با مساحت ۳۰ هزار متر مربع ،شامل ۱۵۷۶ باب مغازه با عملکرد های متفاوت و تعداد ۷ تیمچه و سرای نسبتاً بزرگ ، پنج حمام قدیمی و یک باب مسجد جامع با پنج هزار متر مربع مساحت و دیگر واحد های مربوطه به مشاغل گوناگون می باشد (بهرامی،۱۳۹۹).

(شکل ۱) سلسله مراتب جغرافیایی بازار تاریخی ارومیه

تجزیه و تحلیل داده ها

آنچه در ابتدای بررسی داده ها برای ما حائز اهمیت است بررسی میزان مراجعه ساکنان بافت تاریخی به بازار تاریخی ارومیه می باشد که نتیجه بررسی ها انجام شده نشان می دهد بیش از نیمی از ساکنان بافت تاریخی ارومیه برای خرید به بازار تاریخی ارومیه مراجعه نمی کنند (نمودار ۲)

نمودار (۲) میزان مراجعه ی ساکنان بافت تاریخی ارومیه به بازار تاریخی ارومیه

در همین راستا به بررسی این امر می‌پردازیم که تا چه میزان کسبه ی بازار تاریخی ارومیه از ساکنان بافت تاریخی ارومیه می‌باشند؟ که نتایج بررسی ها نشان از آن است که بیش از ۶۰ درصد کسبه ی بازار تاریخی ارومیه از کسانی هستند که ساکن بافت تاریخی ارومیه نمی‌باشند.

نمودار (۳) میزان سکونت کسبه ی بازار تاریخی در بافت تاریخی ارومیه

در ادامه برای ارزیابی داده ها ی این پژوهش با استفاده از آزمون T تست تک نمونه ای در سطح نرم افزار SPSS میزان معناداری شاخص ها در راستای سنجش میزان پذیرش و کارآمدی شاخص های پژوهش در سطح جامعه ی مورد مطالعه از دیدگاه دو جامعه آماری (مراجعان و کسبه) مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. در صورتی یک شاخص در وضعیتی مطلوب و کارآمد واقع است که هم میزان سطح معناداری آن کمتر از آلفای ۵ درصد باشد و هم میزان سطح میانگین آن بالاتر از ۳ باشد. با این تفاسیر مطابق جدول (۳) به بررسی وضعیت شاخص های تاب آوری اجتماعی بازار تاریخی ارومیه از دیدگاه مراجعان بازار تاریخی ارومیه می‌پردازیم

جدول (۳) نتایج آزمون T تک نمونه ای شاخص های تاب آوری اجتماعی (مراجعان) بازار تاریخی ارومیه

معیار	میانگین	تفاوت میانگین	آماره T	سطح معناداری
حس تعلق مکانی	۳,۴۳	۰,۴۲۶	۵,۴۱۲	۰,۰۰۰
مشارکت اجتماعی	۲,۴۱	-۰,۵۹۱	-۸,۸۶۸	۰,۰۰۰
تعاملات اجتماعی	۳,۰۸	۰,۰۸۴	۱,۲۸۷	۰,۱۹۹
مسئولیت اجتماعی	۳,۴۳	۰,۴۳۴	۶,۲۵۳	۰,۰۰۰
آگاهی اجتماعی	۲,۳۲	-۰,۶۷۷	-۱۰,۳۷۵	۰,۰۰۰
وابستگی اجتماعی	۲,۷۳	-۰,۲۷۵	-۳,۸۹۳	۰,۰۰۰
ایمنی	۲,۳۰	-۰,۷۰۱	-۱۰,۴۰۹	۰,۰۰۰
امنیت	۲,۵۲	-۰,۴۷۸	-۷,۴۸۵	۰,۰۰۰
بهداشت	۲,۳۸	-۰,۶۱۶	-۹,۹۹۷	۰,۰۰۰

همانطور که از جدول شماره (۳) قابل مشاهده است سطح معناداری بدست آمده ۸ شاخص از ۹ شاخص تاب آوری اجتماعی برابر ۰,۰۰۰ می باشد یعنی کمتر از آلفای ۵ درصد است و فقط سطح معناداری شاخص تعاملات اجتماعی برابر با ۰,۱۹۹ می باشد. اما با این حال میزان میانگین شاخص های بهداشت ، امنیت، ایمنی، وابستگی اجتماعی، آگاهی اجتماعی و مشارکت اجتماعی کمتر از ۳ می باشد و فقط میزان میانگین سه شاخص حس تعلق مکانی، تعاملات اجتماعی و مسئولیت اجتماعی بالاتر از ۳ می باشد. حال با توجه به جدول (۳) تفاوت سطح معناداری و میانگین فقط دو شاخص حس تعلق مکانی و مسئولیت اجتماعی معنا دار است بنابراین این دو شاخص از شاخص های تاب آوری اجتماعی در وضعیت مطلوبی قرار دارند. اما در مقابل تفاوت سطح معنا داری و میانگین شاخص های مشارکت اجتماعی، تعاملات اجتماعی، آگاهی اجتماعی، وابستگی اجتماعی، ایمنی، امنیت و بهداشت معنا دار نمی باشد بنابراین هر هفت شاخص نام برده شده از شاخص های تاب آوری اجتماعی از منظر مراجعان بازار تاریخی ارومیه در وضعیت مطلوبی قرار ندارند. در ادامه به وضعیت شاخص های تاب آوری اجتماعی بازار تاریخی ارومیه از دیدگاه کسبه بازار تاریخی ارومیه که به شرح جدول (۴) می باشد پرداخته می شود.

جدول (۴) نتایج آزمون T تک نمونه ای شاخص های تاب آوری اجتماعی (کسبه ی) بازار تاریخی ارومیه

معیار	میانگین	تفاوت میانگین	آماره t	سطح معناداری
حس تعلق مکانی	۳,۶۴	۰,۶۴۴	۸,۴۶۲	۰,۰۰۰
مشارکت اجتماعی	۲,۶۸	-۰,۳۲۱	-۴,۵۷۹	۰,۰۰۰
تعاملات اجتماعی	۳,۶۹	۰,۶۹۲	۱۰,۴۶۷	۰,۰۰۰
مسئولیت اجتماعی	۳,۶۸	۰,۶۸۰	۱۰,۱۷۴	۰,۰۰۰
آگاهی اجتماعی	۳,۱۶	۰,۱۶۰	۲,۳۰۳	۰,۰۲۲
وابستگی اجتماعی	۳,۰۲	۰,۱۶	۰,۱۹۷	۰,۸۴۴
ایمنی	۱,۹۴	-۱,۰۶۲	-۱۵,۵۹۰	۰,۰۰۰
امنیت	۲,۶۴	-۰,۳۶۵	-۴,۷۸۰	۰,۰۰۰
بهداشت	۲,۲۱	-۰,۷۸۸	-۱۱,۵۰۲	۰,۰۰۰

(مأخذ: یافته های پژوهش)

همانطور که از جدول شماره (۴) قابل مشاهده است سطح معناداری به دست آمده ۷ شاخص از ۹ شاخص تاب آوری اجتماعی برابر ۰,۰۰۰ شاخص آگاهی اجتماعی برابر ۰,۰۲ می باشد یعنی کمتر از آلفای ۵ درصد است و فقط سطح معناداری شاخص وابستگی اجتماعی برابر با ۰,۸۴۴ می باشد. اما با این حال میزان میانگین شاخص های بهداشت ، امنیت، ایمنی و مشارکت اجتماعی کمتر از ۳ می باشد و میزان میانگین ۵ شاخص حس تعلق مکانی، تعاملات اجتماعی، مسئولیت اجتماعی، آگاهی اجتماعی و وابستگی اجتماعی بالاتر از ۳ می باشد. حال با توجه به جدول (۴) تفاوت سطح معناداری و میانگین چهار شاخص حس تعلق مکانی، تعاملات اجتماعی، مسئولیت اجتماعی و آگاهی اجتماعی معنا دار است. بنابراین این چهار شاخص از شاخص های تاب آوری اجتماعی در وضعیت مطلوبی قرار دارند. اما در مقابل تفاوت سطح معنا داری و میانگین شاخص های مشارکت اجتماعی، وابستگی اجتماعی، ایمنی، امنیت و بهداشت معنا دار نمی باشد بنابراین هر پنج شاخص نام برده شده از شاخص های تاب آوری اجتماعی در بازار تاریخی ارومیه در از منظر جامعه ی کسبه ی بازار تاریخی در وضعیت مطلوبی قرار ندارند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بازار تاریخی ارومیه به عنوان مرکز ثقل داد و ستد و خرید و فروش شهرستان ارومیه واقع در بافت تاریخی ارومیه از دیرینه تاکنون بسیار حائز اهمیت بوده است در همین راستا پژوهش حاضر سعی بر آن داشت تا با بررسی میزان تاب آوری اجتماعی این بازار از دیدگاه کسبه و مراجعان آن به میزان اثر گذاری بازار تاریخی ارومیه در ارتقای تاب آوری اجتماعی بافت تاریخی این شهر دست یابد. با توجه به ارزیابی‌های پژوهش می‌توان چنین استنباط کرد که بازار تاریخی ارومیه نمی‌تواند در ارتقای تاب آوری اجتماعی بافت تاریخی ارومیه نقش مثمر ثمری داشته باشد زیرا علاوه بر آنکه بیش از نیمی از ساکنان بافت تاریخی به بازار تاریخی ارومیه مراجعه نمی‌کنند اکثریت کسبه‌ی بازار تاریخی ارومیه نیز ساکن بافت تاریخی نمی‌باشند همچنین بازار تاریخی ارومیه از منظر تاب آوری اجتماعی در وضعیت مطلوبی قرار ندارد زیرا در میان شاخص‌های تعریف شده برای تاب آوری اجتماعی در بازار تاریخی ارومیه از میان ۹ شاخص ۵ شاخص از دیدگاه هر دو جامعه‌ی آماری که عبارتند از (مشارکت اجتماعی، وابستگی اجتماعی، ایمنی، امنیت و بهداشت) در وضعیت مطلوبی قرار ندارند، همچنین لازم به ذکر است که شاخص تعاملات اجتماعی و آگاهی اجتماعی نیز در بازار تاریخی ارومیه از دیدگاه مراجعان بازار تاریخی ارومیه دارای شرایط مناسبی نیست و فقط شاخص‌های حس‌تعلق به مکان و مسئولیت اجتماعی از آماری کسبه در شرایط مطلوبی قرار دارند پس به نسبت دو شاخص حس‌تعلق مکانی و مسئولیت اجتماعی از شرایط مناسبی برخوردار نیستند و در حالت کلی عدم توجه به این چهار شاخص نیز باعث می‌شود تاب آوری اجتماعی بازار تاریخی ارومیه و به تبع آن بافت تاریخی شهر بیش از بیش کاهش یابد، بنابراین پر واضح است که بازار تاریخی ارومیه سبب ارتقاء تاب آوری بافت تاریخی ارومیه نمی‌تواند باشد. به همین سبب جهت بهبود شرایط حاضر پیشنهاداتی به شرح زیر ارائه می‌گردد:

- ترویج و باز زنده سازی برنامه‌های فرهنگی در بازار تاریخی
- بهبود شرایط کف پوشی با در نظر گرفتن و حفظ بافت قدیمی بازار
- تعبیه کپسول اطفاء حریق در نقاط مختلف بازار تاریخی
- باتوجه به اینکه بازار تاریخی یک محیط تاریخی و ارزشمند است بنابراین در راستای حفظ ارزش خود بنا باید در برابر زلزله مقاوم سازی گردد:

✓ مقاوم سازی دیوارها

✓ مقاوم سازی سقف

✓ بالا بردن استحکام پی و ستون و طاق‌ها

- سعی برای حذف دلال بازاری، که وجود چنین فضایی در کنار بازار تاریخی سبب حضور افراد نامناسب به محیط بازار میشود
- ارتقاء و تقویت حس‌تعلق به وسیله حفظ محلات و مناطق قدیمی و اصیل اطراف بازار تاریخی
- ساماندهی دستفروش‌های داخل بازار
- ایجاد محیطی امن و مطمئن برای حضور زنان و کودکان
- تعبیه سرویس‌های بهداشتی عمومی در نزدیکی بازار تاریخی
- دسترسی بیشتر راستاها به آب شهری و دفع صحیح آن

منابع و مآخذ

- اداره بهداشت و درمان - دانشگاه علم و صنعت ایران، ۱۳۹۹ <https://medical.iust.ac.ir/>
- امانیپور سعید؛ هاشمی قندعلی فرخنده (۱۴۰۱) بررسی و ارزیابی تاب آوری مؤلفه های کالبدی بافت فرسوده ی شهری (مطالعه موردی؛ بافت فرسوده شهر مسجد سلیمان)، فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه ای، ۳(۳)، ۸۱-۶۵.
- https://www.srds.ir/article_168929.html
- بسطامی نیا امیر، حاتمی داود، کریمی عاطفه، کریم زاده مهشید. (۱۴۰۰). ارزیابی مولفه های تاب آوری اجتماعی و اقتصادی شهر زلزله زده بم. فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه ای، ۲(۳)، ۴۷-۲۱ https://www.srds.ir/article_142190.html
- بهرامی، و. (۱۳۹۹). بررسی کیفیت کالبدی بازار تاریخی ارومیه. دهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست. بهزادفر مصطفی - شیرانی زهرا، ۱۳۹۶، پرتوی پروین- تاب آوری فضایی بازارهای سنتی (مورد پژوهی: بازار قیصریه اصفهان) - سال چهاردهم/ شماره ۵۲ <https://ensani.ir/fa/article/375116>
- پیران، پ.، اسدی، س.، دادگر، ن. (۱۳۹۶). بررسی نقش تاب آوری اجتماعی در موفقیت فرایند بازسازی (مطالعه موردی: جوامع روستایی درب آستانه و باباشمان پس از زلزله سال ۱۳۸۵ دشت سیلاخور، استان لرستان). فصلنامه مسکن و محیط روستا. حاتمی نژاد، ح.، پوراحمد، ا.، زبردست، ک. (۱۳۹۹). سنجش میزان تاب آوری اجتماعی در منطقه نه کلان شهر تهران. مسکن و محیط روستا، ۴۹-۶۰. <https://jhre.ir/article-1-2051-fa.htm>
- خلیلی، ر.، حسین زاده دلیر، ک.، پورمحمدی، م. (۱۳۹۹، ۱). حیات بخشی به بافت تاریخی شهرهای معاصر با رویکرد گردشگری شهری (نمونه موردی شهر تبریز). جغرافیایی فضای گردشگری، ۹۷-۱۱۳. https://journals.iau.ir/article_674102.htm
- دلاکه، ح.، ثمره محسن بیگی، ح.، شاهپوندی، ا. (۱۳۹۶). سنجش میزان تاب آوری اجتماعی در مناطق شهر اصفهان. فصلنامه جامعه شناسی نهادهای اجتماعی شماره ۹. https://ssi.journals.umz.ac.ir/article_1565.html
- روستا، م.، ابراهیم زاده، ع.، ایستگلدی، م. (۱۳۹۷). ارزیابی میزان تاب آوری اجتماعی شهری موردشناسی، شهر زاهدان. پژوهش و برنامه ریزی شهری، ۱-۱۴. https://jupm.marvdasht.iau.ir/article_2755.htm
- زیاری کرامت اله، محمدی ده چشمه مصطفی، پوراحمد احمد، قالیباف محمد باقر، ۱۳۹۳، سنجش ضریب ایمنی شاخص های کالبدی شهر کرج - جغرافیا و توسعه شماره ۳۴ بهار <https://ensani.ir/fa/article/324875>
- سام آرام، عزت الله. (۱۳۹۵)، نظریه های کاربردی در مددکاری اجتماعی، تهران: انتشارات نشر علم
- سفیری خدیجه، تمیز رقیه، ۱۳۹۳، فرا تحلیل مطالعات مشارکت اجتماعی - مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال سوم شماره سوم <https://sanad.iau.ir/Journal/jisds/Article/821776>
- صالحی، ا.، امیری، م.، نارویی، ب. (۱۳۹۷). سنجش میزان تاب آوری اجتماعی - فرهنگی کاربری اراضی شهری مطالعه موردی: منطقه ی ۱ شهر تهران). مجله جغرافیا و توسعه فضای شهری، ۳-۱۳۰. https://jgusd.um.ac.ir/article_27039
- عباس زاده، م. (۱۴۰۱). ارزیابی مؤلفه های تأثیرگذار بر حضور پذیری زنان در فضاهای شهری. پژوهش های جغرافیایی برنامه ریزی شهری، ۴۰-۲۳. https://jurbangeo.ut.ac.ir/article_90888.htm
- عین اللهی، د. (۱۳۸۹). بازار روباز تکاب. تجلی کالبدی هویت یک شهر. <https://urbandesign.ir>
- کاکاوند؛ الهام، براتی؛ ناصر، امین زاده گوهر ریزی؛ بهرام. ۱۳۹۳، سنجش تطبیقی تصویر ذهنی شهروند و شهر ساز به مفهوم کیفیت محیط شهری (مطالعه موردی: بافت فرسوده شهر قزوین)، فصلنامه علمی - پژوهشی مرکز پژوهشی هنر معماری و شهر سازی نظر، شماره ۲۵، سال ۱۰، تابستان ۱۳۹۲ <https://ensani.ir/fa/article/315240>
- مبارکی؛ محمد، صلاحی؛ سمیه. ۱۳۹۱، کیفیت خدمات شهری؛ تعهدات شهروندی و حس تعلق اجتماعی، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ۱۳، شماره ۵۰ <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-1363-fa.htm>
- محمدپورلیما، ن.، بندرآباد، ع.، ماجدی، ح. (۱۳۹۹). تاب آوری کالبدی اجتماعی محلات مسکونی بافت تاریخی (نمونه موردی منطقه ۱۲ تهران). فصلنامه علمی-پژوهشی نگرش نودر جغرافیای انسانی. <https://ensani.ir/fa/article/424942>

